

KÜLTEPE (KARAHÖYÜK) HAFRIYATI 1950

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ

Kaniş karumu hafriyatını idare etmekte olan heyetimiz, asıl Kültepe-Kaniş höyüğü (Karahöyük) kazılarına ancak 1950 yılında başlayabildi. Kültepe'nin kolonistler şehrinden ayrı bir kuruluşu temsil etmiş olması ve ayrıca bu iki harabenin muayyen devirlerde bir-biri ile hiçbir münasebeti olmaması sebebi ile, asıl Höyük kazılarının neticelerini ayrı bir rapor halinde yayınlamağı uygun bulduk. İlerde, iki iskân yerinin çağdaş medeniyetleri bir anda tetkik edildiğı zaman, bunları birbirine mânalı bir şekilde bağlamak kolay olacaktır.

Höyükte büyük hartamızın g/III Plânkaresinin Güney kenarına yakın bir yerde teşekkül eden tepecikte ve 20×20 metre ölçüsündeki bir sahada çalıştık (plân No. 1). İstikamet arazinin durumuna göre alındı. Kazı sahası, kuzey kısmı - 8.00, güney kısmı - 7.00 metre arasında değişmek üzere, doğuya doğru meyillidir. Höyüğün bu şekilde doğuya doğru meyilli oluşu, tesirini mimarlık katlarında da göstermiştir. Burada son medeniyeti (I) tek yapı katıyla Roma Çağı, ikincisini iki yapı katıyla Eski ve Geç Frig devri, üçüncüsünü de büyük bir yangınla sona erdirilmiş olan ve mimarlık kalıntıları kalınca bir yangın enkazı içinde görülen Büyük Hitit Çağı temsil etmektedir. İlk kazı neticelerine göre Kültepe, Türk ve Bizans çağında iskân edilmemiştir.

I. MEDENİYET KATI :

Son medeniyet çağında hakikî bir mimarlık katının teşekkül etmiş olduğunu ve kesif bir iskâna tanıklık eden yığınının meydana geldiğini görüyoruz. Höyük bu çağda büyük bir şehir suru ile tahkim edilmiş ise de, henüz bu tarafımızdan tetkik edilmemiştir¹. Bu müstahkem şehrin mezarlığı surun dışında, Karum sahasındadır. Her tarafı fazla bir tahribata maruz kalan bu katta, taş döşeli cad-

¹ Bilindiğı gibi, bu devrin eserleri eski kazılarda da meydana çıkarılmıştır (Syria 10, 1929, Lev. II, 2).

deler ve genişlikleri 60 cm.yi aşmayan duvarlar bulunmuştur. Binalardan bir tanesinin duvarları iri ve iyi işlenmiş taşlarla örülmüştür. Ortadaki taşda, Hitit taşlarında olduğu gibi, bir yan lamba dahi mevcuttu. Biz bu taşların Hitit yapılarından ve son zamanlarda köylüler tarafından da söküldüğü anlaşılan Hitit surundan alınmış olduğunu düşünüyoruz. Bu bloklar alelâd : yığıntı toprağı üzerine oturmaktadır ki, bu hal Hitit duvar tekniğine aykırılık arz etmektedir. Plân bakımından bu seviye yapılarının sarih bir manasını çıkarmak imkân dışındadır. Burada dört komşu bina (No. 1, 3-4, 6) düşünülebileceğı gibi, güneydekiler büyük avlulu bir binanın teferruatı da olabilir. Kuzeydeki kaldırım, sokağın döşemesi olup (No. 2), tabanı taş döşeli 1 numaralı binayı, 4 No.lıdan ayırmaktadır. Kaldırım döşemelerde taşlar, üst yüzlerine düz satırlıları yerleştirilmek sureti ile, gelişi güzel, toprağın üzerine konulmuştur. Duvarların iki yüzünde muntazam ve büyükçe taşlar, aralarına da düzensiz ve ufak boy-luları yerleştirilmiştir. Tabanı taş döşeli olan binanın kuzey duvarı dibinde içi külle dolu büyükçe bir (taş) tandır duruyordu.

Çanak-çömlek parçaları, keskin profilli tabak ve çanaklara; devetüyü ve kırmızı renkli kavanozlara, şişçelere ve iri küplere ait ise de, çoğunluğu kaba mutfak kapları teşkil eder. Höyüğün sathından toplanmış olmasına rağmen, kazıda *sigillata*'lara raslanmamış olması, bir tesaddüftür². Hem Kültepe'de, hem de karum'daki mezarlıkta bulunmuş olan tunç sikkeler, ikinci yüz yılın ikinci yarısına ait Roma imparatorları adına kesilmiş şehir sikkeleridir. Bu katı, altındakinden 75 cm. kalınlığında, koyu renkli, küllü, yumuşak bir enkaz toprağı ayırmaktadır. Bunun için, üst katı tesis etmiş olan insanlar, alttaki II. kat binalarını görmemişlerdir. Yaprak motifi ile nakışlı bir çanak parçası ve siyah vernikli tek tabak parçası, bu katta elimize geçen iki Hellenistik devir örneğidir.

II. MEDENİYET KATI :

Binaları 8.63 m.den itibaren görülmeğe başlayan bu medeniyet katı, iki yapı seviyesine ayrılmaktadır. İlkini, kazı sahasının batısındaki kare plânlı ve tek odalı bir ev temsil etmektedir (plân No. 1; 5). Duvarlarda ufak, şekilleri muhtelif taşlar kullanılmıştır (Res. 1).

² Kültepe'de eskiden bulunmuş sigillata'ların bir kısmı, şimdi Ankara Arkeoloji Müzesinin deposundadır (APAW 1935, No. 1, s. 61).

Odanın etraf duvarları tek yüzlü (kör duvar tarzında) olduğundan, höyüğün çukur bir sahasına inşa edilmiş olduğu manâsını çıkarıyoruz. Temelin ilk taşları irice ve düzenlidir. Odanın üç iç yönü sedirlidir. Bunların iç kenarları molozla, iç kısımları da taş ve $40 \times 30 \times 8$ cm. boyundaki kerpiçlerle döşenmiştir. Direk tabanı taşı, odanın güney sekisi dibinde idi. Odanın içten ölçüsü 4.5×4.5 m., yani kare şeklindedir. Bu, aynı medeniyetin 9.99 m.de görülen alttaki daha eski yapı katına ait olan binanın üstüne kurulmuş ve onun duvarlarını kesmiştir. Sonuncu tâli safhanın ikinci binası, kazı sahasının doğusundadır. Ancak batı yönü açığa çıkarılabilen bu binanın iç teşkilâtı henüz aydınlatılmamıştır. Yalnız bir kenarında dört basamaklı bir merdiveni bulunduğu muhakkaktır. Daha muntazam taşla örülmüş olan bu binanın duvarları, ilkinden daha geniştir. Kuzey duvarlarında tek, güneydekinde çift sıra taş kullanılmıştır. Merdivenden üstü kapalı geniş bir hücreye girilmektedir. Burada damı tutan ağaç direklerin kaideleri taban üstünde durmaktadır³.

Odanın kuzey duvarı dibinde, içleri külle dolu iki tandır vardır. Binanın ince kuzey duvarı, altındaki III. kat evinin (Büyük Hitit Çağı) doğu kısmını kesmiştir. Kuzey kısmındaki bu ince duvar, asıl binaya sonradan, ihtiyaca binaen eklenmiş olabilir (plân No. 1; 4, 6).

İkinci medeniyetin ilk-eski mimarlık safhasına ait binaları, daha çok tahrip edilmiş olduğundan, mimarlık bakımından bir netice çıkarmak imkânsızlaşmaktadır. 9.80 m.den itibaren görülmeğe başlayan bu duvar kalıntıları ile, üstekilerin arasında anılmağa değer bir yığıntı toprağının teşekkül etmediği anlaşılmaktadır. İki kat duvarları arasında bir istikamet birliği olmadığı gibi, eski yapılar, son sahfada kullanılmamıştır (plân No. 1; 3, 7).

II. medeniyete ait yapılar, her bakımdan, İç Anadolu'daki çağdaşlarının benzeridir. Hitit'lerinkine bakınca, bu mıntakanın mimarlık eserlerinde görülen gerilik, basitlik⁴, Kültepe için de bahis konusudur. Kare biçimli ve tek odalı ev tipi, hem eski, hem de geç

³ Bunlar için bk. BITTEL u. N a u m a n n, Boğazköy-Hattuşa. Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts und der Deutschen Orient-Gesellschaft in den Jahren 1931-1939, s. 74.

⁴ MDOG 78, s. 41 v.d.; Boğazköy-Hattuşa, s. 78; OIP 29, s. 325; AA 1939, 54, s. 138 ve TAHSİN ÖZGÜÇ-NİMET ÖZGÜÇ, Karahöyük Hafriyatı, s. 20 v.d.

Frig Çağı'nda rağbet edilen bir bina örneğidir⁵. Bu çağda, Kızılırmak kavsi içinde, Ankara bölgesinde, Elbistan ovasında ve Kızılırmak güneyinde parlayan şehirlerin sivil mimarlık eserlerinde basitlik ve gösterişsizlikle karakterlenen bir *birlik* vardır. Bugün Frig binalarının tekniğini, plânlarını tasvir edebilecek bir duruma gelmiş bulunuyoruz. Aynı şekilde karşımıza çıkan Kültepe binaları, burada bulunmuş olan kabartmalı ve kabartmasız ortostad parçaları ile, Tabal ülkesinin müstesna bir yere sahip olan bizzat bu şehri ile tezat halindedir.

* * *

II. Medeniyet katını örtmüş olan 75 cm. kalınlığındaki yığıntı toprağından, birinci ve ikinci yapı katlarından derlenmiş bulunan çanak çömlek parçaları, ayrı ayrı tetkik edilmiştir. Geç safhanın bütün hususiyetlerini gösteren çanak-çömleğe birinci yapı katı ile, onu örten yığıntıda tesadüf edilmiştir. Dört sandığı dolduran bu çanak-çömlek parçaları arasında, beşi birinci kat tabanından, üçü yığıntı toprağından olmak üzere, sekiz tane boyalı parça bulunmaktadır. Bunlarla, alttaki kattan çıkarılanlar arasındaki farka, yeri geldikçe temas edilecektir. Tek renkliler, krem, kırmızı ve soluk kırmızı astarlıdır. İslî mutfak kapları daima astarsızdır. Eksriyeti, her Frig şehrinde bulunmakta olan basit çanaklar, kâseler (Res. 3, 7-9), kavanozlar (Res. 10-11, 15, 19-20) ve ince cidarlı vazolar (Res. 21) teşkil eder. İç Anadolu'da bilhassa geç Frig katlarında, tam ayırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkan ve ağzının kulp tarafına bakan kısmı, düz bir satıh halinde dışarıya doğru taşan yonca ve gaga ağızlı testi ile (Res. 29) geniş dipli, kısa gövdeli, şerit kulplu maşrapa (Res. 22) da bu katın malıdır.

İkinci yapı katında bulunmuş olan tek renkli çanak-çömleğin şekilleri, astarları, son safhada bulunanlardan farksızdır. Bundan başka, ağız kenarları içi boyanmış olan veya astarlarının renginde bırakılmış bulunan çanak ve kâselerin kulpsuz (Res. 2, 4-6) veya şerit kulpluları (Res. 25); ağız kenarları içinde Frig çağı özelliğini temsil eden kertik ve kıvrımları bulunan kavanozlar (Res. 12-14, 16-18), isli mutfak kapları (Res. 23); yuvarlak kulplu, yonca ağızlı testiler (Res. 27-28), şerit kulplu maşrapalar (Res. 32), adları geçen şehirlerde

⁵ MDOG 78, s. 36; OIP 29, s. 305, 339, 371 v.d., ve Res. 327, 345, 348; Boğazköy-Hattuşa, s. 74.

bilinenlere hiçbir yenilik getirmemiştir. İrice kapların yuvarlak karnırları üstüne, ek yerlerinde genişçe birer çıkıntı (takviyeli kısım) meydana getirmek üzere, bağlanan şerit kulplu tip (Res. 24, 26) son safhada çok kullanılmıştır. Bütün Frig şehirlerinde olduğu gibi, burada da, çok geniş, düz dip tipi hâkimdir. Bunu halka dipler takip eder. Bu devir için tipik olan tek kısa emzik evin tabanı üstünde bulunmuştur.

İkinci medeniyet katında kullanılmış olan tek renkli çanak-çömleğin tekniği, aynı muntakada M.ö. ikinci bin yılın ikinci yarısına ait olanlara bağlanır. Siyah astarlı, cam gibi parlak perdahlı, ince cidarlı, tek maşrapa parçası, birinci katta bulunmuştur⁶. Bu, Karahöyük'de de tesbit ettiğimiz gibi⁷, Frigya'da üstünlüğü kurmuş olan bu tekniğin, güney bölgelerinde ehemmiyet kazanmadığını anlatır⁸.

* * *

Son safhanın boyalı sekiz parçası, Alışar, Alacahöyük, Pazarlı, Boğazköy, Karahöyük ve Göllüdağ'daki çağdaşlarına, yani Geç Frig örneklerine bir yenilik katmamıştır. Soluk kırmızı astarın üstüne sürülmüş olan kirli krem renkli zemin, kırmızı ve koyu kahverengindeki müselles, main ve zızzak motifleri ile nakışlanmıştır (Res. 33 a-b). Geç Frig çağının tipik testilerini temsil eden gaga ağızlı bir parçanın boyunu üstündeki kirli beyaz boyalı saha, içleri taranmış main, noktalanmış, doldurulmuş ve boş bırakılmış satranç tahtası motifi ile bezelidir (Res. 44). Beyaz satırları tek merkezli daire (Res. 41), kırmızı ve kahverengi satranç tahtası motifi (Res. 43) ve düz hatlarla süslü parçalar da, yonca ağızlı testilere ait olmalıdır. Yuvarlak ağızlı, kreme çalan beyaz astarlı çömleğin her rarafı şarap kırmızısı ile süslenmiş ve bu motiflerin içinde kalan astarın renginden de, bir *Reserved technique* olarak, istifade edilmiştir (Res. 39). Düz satırlı halindeki ağız kenarı üstüne, uçlarından birleşmiş bir çift deliksiz makara biçiminde kulbu eklenmiştir⁹. Tekniği, diğerlerinden ayrılan bu parçada nakışlı Yunan vazolarının tesiri gayri

⁶ MDOG 78, s. 53, Res. 12, 9'dakinin benzeri.

⁷ Karahöyük Hafriyatı s. 31.

⁸ Bunu daha dar mânada Alışar için de ileri sürebiliriz (v. d. Osten, Buntkeramik in Anatolien, *Orientalia Suecana* I, 1/2, 1952, s. 27 de).

⁹ Deliklileri için: OIP 30, Res. 72.

kabili inkârdır. Diğerlerinden biraz daha eski olduğu anlaşılan karın parçasının bir hususiyeti yoktur (Res. 36). Yığıntı toprağından çıkarılmış olan bir kavanoz ağzı, M.ö. beşinci yüzyıldan daha eski değildir (Res. 50).

II. Medeniyet katının eski safhasına ait olan boyalı çanak-çömlek, Frig şehirlerinin ilk yapı katlarında bulunanların eşidir. Burada da altı sandığı dolduran tek renkli parça arasında, yalnız on sekiz tanesi, yani pek azı boya ile süslü idi. Soluk kırmızı ve devetüyü astarlı kavanozların boyunları ve karınlarının üst kısımları, Alishar ve Boğazköy kaplarında olduğu gibi, kahve rengi ile boyanmıştır (R s. 40, 42, 45-49). Bunlardan bir tanesinde, keskin hatlarla şekillendirilmiş dört ayaklı bir hayvan tasviri ve tek merkezli daireler vardır (Res. 42)¹⁰. Şekilleri tayin edilmeyen mat-boyalı iki parça (Res. 37-38) bir yana bırakılırsa, geri kalanlardan dördü basit profil çanaklara (Res. 4-5, 31), üçü maşrapalara (Res. 34-35, 51) aittir. Çanakların yalnız ağız kenarları basit hatlarla süslenmiştir. Bir tanesinin ağız kenarında ip delikli bir kulbu vardır (Res. 31). Alishar'dakilerin tipine giren maşrapalardan bir tanesi (Res. 35) ince cidarlı oluşu; diğri de çift noktalı ve kafesli kare motifleri ile karakterlenir¹¹.

Görüldüğü gibi, bu medeniyetin ilk yapı katında bulunmuş olan boyalı çanak-çömlek Alishar'da 4bM ve 4cM, Boğazköy'de II.; son kattakiler de Alishar'da 4aM, V., Boğazköy'de I., Karahöyük'de Post-Hitit medeniyetinin 1-2. ve Pazarlı'da her üç yapı katında keşfedilmiş olanların eşidir.

Kültepe'de ilk kazılarda veya köylüler tarafından bulunmuş olan bu devir kaplarının mühim bir kısmı neşredilmiştir. Bununla beraber, Kayseri ve Ankara Müzelerinde henüz üstünde hiç durulmamış iki kıymetli kolleksiyon daha mevcuttur. Bunları, 1950 ve 1952 yıllarında

¹⁰ Bilindiği gibi, BITTEL, Boğazköy ve Alishar'da Eski Frig katlarında bulunan bu nevi hayvan tasvirlerinin Jeometrik Yunan çanak-çömleği üstündeki hayvanlara benzediğini belirtmişti (MDOG 74, s. 32).

¹¹ Aşağıda bahis konusu ettiğimiz Gordion kaplarındaki içleri noktalı kare motifinin Doğu-Yunan sanatı ile münasebeti için: E. AKURGAL, Bayraklı Kazısı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, VIII/1, 1950, s. 40. Alishar'da içi tek noktalı kare motif için: OIP 29, Res. 439, 7.

tetik ve burada neşretmeme müsaade buyuran sayın Arkeolog N. Gökçe ile sayın Halit Doral'a derin teşekkürlerimi sunarım.

Neşriyatta Kültepe menşeli olarak tanınan boyalı kapların, Friglere ait olanları von der Osten tarafından işaretlenmişse de, biz bunların onun gösterdiğinden daha fazla olduğuna kaniyiz ¹².

Kayseri'dekiler Müzeye 1932—1933 yıllarında getirilmiş olup, tek renkli ve boyalı tam kaplarla, parçalardan ibarettir. Tek renkleri soluk kırmızı ve kahverengi astarlı, şerit kulplu, geniş dipli ve yonca ağızlı iki testi temsil etmektedir (En. No. 584, 1002 ve Res. 52-53). Bunların her ikisi de altıncı yüzyılın ilk çeyreğinden daha eski değildir ¹³. Eski safhaya ait olan nakışlılardan ilki (En. No. 399 ve Res. 54), devetüyü astarlı, kahverengi boyalı ve kalınca cidarlı bir maşrapadır ¹⁴. Krem astarlı, geniş satırlı ağız kenarının içi, ortaları noktali baklava dilimleri ile süslenmiş olan bir çanak parçası (Res. 30), Alishar'da bilhassa eski yapı katlarında bulunmuş olanların benzeridir ¹⁵. Krem astarı siyahla boyalı kulbun dirsek

¹² OIP 30, s. 452, not: 64 ile s. 454 ve not: 103. Ben v.d. OSTEN'in işaret etmediği altı parçanın da (Chantre, Mission en Cappadoce, Lev. XI, 1,4; XIV, 2,7; Genouillac, Céramique Cappadocienne I, Lev. 2, 9821a, 9810), bu zamana aidiyetinden eminim. Ayrıca Genouillac II, Lev. 10 bis, 147-148; 25, 138; 34, 155-156'daki beş parçanın bu çağa ait olduğu muhakkak ise de, bunların Kültepe'de bulunmuş olduğunu tesbit etmek mümkün değildir. Esasen KÖRTE, bunlardan iki tanesinin (Chantre, Lev. XI, 1; XIV, 7) Gordion'da bulunmuş olanlara ve dolayısı ile Doğu-Yunan mamulâtına benzediğini daha yarım asır önce ifade etmişti (Gordion, s. 184, Lev. 10, 38 a-c).

¹³ OIP 30, Res. 36, d 567 ve c 697.

¹⁴ OIP 29, Res. 408 ve 409, e 2692.

¹⁵ OIP 29, Res. 403-404 ve 436-439. K. S c h e f o l d'un Frig kaplarındaki Yunan motifleri münasebetiyle üstünde durduğu Gordion kaplarında da aynı motif görülmektedir (JDI 1942, 57, s. 140). Mamafih bu motifi ve yukarıda bahis konusu edilmiş olanların mühim bir kısmını, mesela, Samos'da Jeometrik devrin çanak-çömleği üzerinde de bol miktarda bulmak mümkündür (AM 54, 1929, s. 17 v.d. Res. 11). Ağız kenarları içi hendesi motiflerle boyanmış olan bu Frig çanaklarının hem ağız kenarları içi, hem de içleri zengin motiflerle süslü Yunan tabaklarının tesiri altında kaldığını kabul etmek lâzımdır (içi hayvan resimleri ile süslü Alishar çanağı için bk. OIP 29, Lev. 8, 3278). Keskin kenarlı Yunan tabaklarının, ağız kenarları daha yumuşak ve hafifçe kavisli Frig çanaklarına münasebettar olduğunu, III. Alishar ve Koloni Devri insanların kullandığı nakışlı tabak ve çanakların bu şekilde süslenmemiş oluşu, yani yerli bir an'nenin yokluğu da teyit edici bir unsur olarak ele alınabilir.

kısmı (Res. 55), Alişar'daki eski safhanın kulpları ile çağdaştır¹⁶. Kırmızı astarı koyu kahverengi ve malûm motiflerle bezeli güzel kulbun (Res. 56) bir eşi CHANTRE tarafından da keşfedilmiştir¹⁷.

İntikal safhasına, yani M.ö. aşağı-yukarı yedinci yüzyılın başlarına ve ilk çeyreğine ait olanların krem astarlı zeminleri, koyu kahverengi ve kırmızı ile boyalıdır (Res. 57 ve 40a). Hamularını iyi elenmiş olan bu ince cidarlı maşrapalar, satranç tahtası, içleri taranmış baklava dilimleri ve düz hatlarla süslüdür. Geç safhanın¹⁸ en tipik çanağını, ağız kenarının altı kırmızı ve siyah renkli mainlerle süslenmiş olan, bir parça temsil etmektedir (Res. 62).

Müzenin insan ve hayvan resimleriyle bezeli parçalarına gelince, en eskisini, kalınca cidarlı bir testinin krem astarlı omuzu sütüne koyu kahverengiyle resmedilmiş olan bir hayvanın baş kısmı teşkil eder (Res. 58). Açık ağızlı, yukarı kıvrık ve sivri burunlu, müselles dilli, sivri ve müselles dişli olan hayvanın gözü, kabın kendi astarı üstüne konulan bir nokta ile gösterilmiştir. Burada, koyu kahverengi konturun içi boyasız, astarının renginde bırakılmak suretiyle, *Reserved technique*'e göre, çalışılmıştır. Doğu-Yunan vazolarının şarkkârî üslûbunda, bu nevi müselles dişli ve açık ağızlı hayvan resimlerini bulmak güç değildir¹⁹. Testinin boynu, birbirine muvazi şeritlere bağlanarak tevali eden yarım kavis motifi ile süslüdür²⁰. M. ö. aşağı-yukarı altıncı yüzyılın başlarına ait olan bu parçadan başka, kalın cidarlı, gene krem astarlı ikinci bir karın parçası üstünde, siyah renkle tersim edilmiş diğer bir hayvanın baş ve boyun kısmı görülmektedir (Res. 59). Bu da açık ağızlı ve müselles dilli olup, dik kulaklı, uzun burunludur. Ağız kenarı ve boynu üstündeki nokta sıraları, aşağıda bahis konusu edilen, Doğu-Yunan sanatının şarkkârî üslûbdaki bazı örneklerinde görülenlere benzemektedir. Bunun da boyanış tekniği, ilkinin aynıdır. Hayvanın burunu karşısında tek merkezli dairenin bir kısmı korunmuştur. Doğu-Yunan sanatının tesirini gösteren bu yerli, Kültepe'li parçaların en sağlamını Boğaz-

¹⁶ OIP 29, Res. 442.

¹⁷ Chantre, Lev. X, 2.

¹⁸ Bununla, Boğazköy'ün I., Alişar'ın 4aM ve V. tabakasını, Karahöyük'ün 1-2. katlarını anlıyorum.

¹⁹ AM 1929, 54, s. 20, Res. 12.

²⁰ Bu motifin Yunan motiflerine olan münasebeti hk. (JDI 1942, 57 s. 139).

köy'de I. katta bulunmuş olan parçaların neşri sırasında, BİTTEL tarafından varlığı bildirilmiş olan ²¹, gaga ağızlı bir testi temsil eder (Res. 61). Müzede 674 En. No. ile kayıtlı bulunan bu testi, kırmızı astarlıdır. Bu devrin boya ile nakışlı bütün testilerinde olduğu gibi, göğsü beyazla astarlandıktan sonra, bu sahaya kahverengi ile arka arkaya duran dört bacaklı iki hayvan resmi yapılmıştır. Yavrula.ını emziren ve geriye döndürülmüş başları, açık ağızları, sivri dişleri ve aşağıya sarkmış uzun ve sivri dili ile, karşısındaki hayvana müşabih varlığı yutmağa hazır olan bu hayvanların boyunları ve gövdeleri üstündeki çengele müşabih motiflerin içleri noktalarla doldurulmuştur. Şekli, boyanış tekniği ve hayvanların üslûbu bakımından Alişar ²², Karahöyük ²³ ve Pazarlı'da ²⁴ bulunmuş olanlara benzeyen bu testideki hayvan resimlerini, Akalan ve Heraion örnekleri ile mukayese ettikten sonra, Doğu-Yunan eserleri ile akraba olduğuna kanaat getiren BİTTEL'in görüşünü ²⁵, burada tanıtmağa çalıştığımız yeni Kültepe eserleri ve diğer kazılarda meydana çıkarılanlar da teyit etmiş bulunmaktadır. Hakikaten başka yerlerdeki benzerleri parça halinde bulunan Kayseri Müzesindeki testi, bilhassa geniş bir münasebet arzeden süslerinin hususiyeti bakımından çok ilgi çekicidir. Bu üslûp nerede ve ne şekilde doğmuştur? Biz bu vazoların muayyen bir merkezden çıktığını öğrenirsek, hayret etmemeliyiz. BİTTEL'in de bana lütfen söylediği gibi, bu merkez, gerçeğe yakın bir ihtimalle Pontos mıntakasındadır. Bunu, bu sahadaki sistemli tetkikattan sonra öğrenebileceğiz. Çünkü, şu anda kontrolü mümkün olmamakla beraber, BİTTEL'in de bana dostane bir şekilde ifade ettiği üzere, bu üslûba giren Akalan parçaları İstanbul Müzesindedir.

İnsan tasvirli tek parça, süt gibi beyaz astarlıdır (Res. 60). İnsan kırmızı ve koyu kahverengi ile tasvir edilmiştir. Adamın kalçalarından aşağısı kırılmış olmasına rağmen, çok sivri serpuşu, omuzlarından da daha aşağıya inen uzun saçı, mubalâğalı derecede uzun kolları ve parmakları iyice tetkik edilebilmektedir. Ellerini birbirine çarparak dans etmekte olan bu insanın mustatili andıran köşeli

²¹ APAW 1935, No. 1, s. 62.

²² OIP 20, Lev. V, b 1180; OIP 30, Res. 41-43.

²³ Karahöyük Hafriyatı, Lev. 13.

²⁴ HAMİR KOŞAY, Pazarlı Hafriyatı Raporu, Ankara 1941, Lev. LII, üstteki.

²⁵ APAW 1935, No. 1, s. 60.

gövdesi cepheden, yüzü de profilden yapılmıştır. Vücudu boyanmış olan insanın gözü, elbisesi, göğsü ve beli üstündeki noktaları beyaz, yani kendi astarının renginde bırakılmış ve bu suretle bunda da *Reserved technique*'e göre çalışılmıştır. Kollarının üst kısmında, alt sınırı kalın bir şeritle tahdit edilmiş bir kafes motifi “!” vardır. Daha ilk bakışta da anlaşılacağı üzere, bu parça Pazarlı'da bulunmuş olanın en yakın benzeridir²⁶. BITTEL, pek haklı olarak, Pazarlı eserinin Karadeniz sahilindeki Yunan şehirlerinin tesiri ile meydana geldiğini yazmıştı²⁷. Şimdi aynı üslûba giren Kültepe parçası için de aynı şeyi düşünmek, Erciyeş eteğindeki ünlü şehrin, bu defa ayrı bir tesir mıntakasına açık kaldığını sezmek, kolaydır. M. ö. aşağı-yukarı altıncı yüzyılın son yarısına ait olan bu parça, Alişar'da bulunmuş olan uzun kollu ve gövdesi noktalı bir insan resmine²⁸ ve Boğazköy'de atının dizginlerini tutan ve gene aynı üslûba göre tersim edilmiş olan ikinci bir tasvire benzemektedir²⁹.

Ankara'dakiler Müzeye 1926 yılında getirilmiştir. Soluk kırmızı astralı, boyasız ve şerit kulplu testinin (En. No. 31) tekniği ve şekli bakımından bir hususiyeti yoktur. Derin bir çanak parçasının kiremidi kırmızı astarı, koyu kahve ve kırmızı renkli satranç tahtası motifleri ile bezelidir (En. No. 134). Şekli bakımından yeni bir tipi temsil etmekte olan bu yedinci yüzyıl kabını, ayrıca neşredebiz. Gri hamuruna ince mika taneleri karıştırılmış olan parçanın her tarafı yalnız kahverengi ile boyanmıştır (En. No. 100 ve Res. 63). Mat-boyalı kaplara emsal teşkil eden bu parçanın gövdesi dilimlidir. Kabın içinde çukurluk, dışında hafif bir çıkıntı arzeden bu dilimler, küçük main motifleri; karnı üstündeki kabartma şerit de kısa hatlarla bezelidir. Eski Frig devrine ve gerçeğe en yakın bir ihtimalle M. ö. 8. yüzyıla ait olan bu maşrapa, Frig şehirlerinin en karakteristik örneklerinden sayılır³⁰.

²⁶ Pazarlı Hafriyatı, Lev. L111.

²⁷ AA 1939, s. 135-136.

²⁸ OIP 29, Res. 72.

²⁹ MDOG 78, s. 58, Res. 10, 1.

³⁰ OIP 29, Lev. VIII, e 1346 ve aynı kolondaki dilimsiz örnekler (Gordion, s. 59, Res.25). Aşağıda başka bir münasebetle ele alınan bu maşrapa tipinin, bazan çok daha iri olan boyalı Yunan maşrapaları ile ne şekilde münasebete getirileceği yeni Gordion malzemesinin neşrinden sonra, tekrar bir münakaşa konusu haline getirilmelidir.

Krem astarlı, kalın cidarlı bir kabın ağız kenarına yapılan bir boğa kabartması, koyu kahverengi ile bayalıdır (Res. 64 = En. No. 139). Boğanın ay biçiminde görülen boynuzları birbirine birleşmez, alını üstünden yükselmektedir. Yüzü boyanmış, patlak gözleri ve burnu astarının renginde bırakılmak sureti ile *Reserved technique* belirtilmiştir. Bu teknik, nokta sıraları motifleriyle boyalı boynuzlara da tatbik edilmiştir. Boynuzlar arasındaki saha da nokta sıraları ve bir kavisle süslüdür. Parçanın kenar kısmında kırmızı renkli ayrı bir motifin izi görülmektedir. İç Anadolu'da, Geç Frig devri tekniğine göre imal edilmiş olan bu kap parçası, en kuvvetli bir ihtimalle, M. ö. altıncı yüzyıla aittir. Alışar,³¹ Boğazköy,³² ve Alacahöyük'de³³ aynı teknik ve üslûba göre işlenmiş olan hayvan tasvirlerinin sayısı az değildir. H. OTTO Boğazköy'de bulunmuş olan bir kazanın ağız kenarına yapıştırılan boya ile nakışlı bir aslan kabartması üstünde dururken, bunun aynı tarzda hayvanlarla süslü Kıt'a Yunanistan kaplarına hangi münasebetle bağlı olacağına henüz izah edilmediğini yazmış, fakat bu tarzın her iki sahada da bir vakıa olduğunu belirtmişti³⁴. Anadolu örneklerinin eski, yerli ananeyi devam ettirdiği muhakkak ise de, bu kaplar üstündeki manâları, boyalı nakışlarının tekniği, bazılarının motifleri ve hattâ işleniş tarzları, Yunan örnekleri ile münasebettar olduğunu inkâr ettirmez. Arslan kabartmalı Boğazköy parçası bulunduğu yere göre, M. ö. onuncu yüzyıla tarihlendirilmiştir³⁵. Eserin astar tekniği, iki renkle boyalı oluşu ve benzerlerinin devri, bunun bulunduğu yerde *intrusion* olabileceğini hissettirmektedir³⁶. Bana göre Geç Frig çağına ait olan bu parça, M. ö. yedinci yüzyılın ilk çeyreğinden daha eski değildir³⁷. Bir nevi kulp vazfesini görmüş olması da mümkün olan bu arslan kabartması, bana Karahöyük kabının arslan

³¹ OIP 20, s. 61, Res. 84, b 2594 ve a 9=V. tabaka; 30, Res. 80, 5 (d 438) = M. ö. birinci binin ikinci yarısı.

³² MDOG 78, s. 59, Res. 10, 4.

³³ En mühim örnekleri henüz neşredilmemiştir.

³⁴ MDOG 78, s. 62, Res. 10, 5.

³⁵ MDOG 78, s. 62.

³⁶ Bunu, tabakası malûm, boyalı bir Alışar misali ile mukayese etmek, kronoloji bakımından faydalı olabilir = OIP 30, Res. 75, 3 (b 1180).

³⁷ Boğazköy arslanının, kabın ağız kenarından taşan başı, heykel tarzında işlenmiştir. Bu hususiyete, aşağıda başka bir münasebetle yeniden dönecektir.

başı biçimindeki kulplarını hatırlattı³⁸. Bunun tekniği ve şekli Elbistan ovasında yerli olmakla beraber, süsleniş tarzı ve bilhassa sıra halindeki kuş resimleri, onun da Yunan tesirini nereden aldığını açıkça göstermektedir.

* * *

Benim burada tanıtmaya çalıştığım birkaç parça, Kültepe'nin Elbistan ovasındaki Karahöyük ile, Alışar-Kerkenezdağ arasındaki mevkiini tayine, ve büyük KÖRTE'nin elli yıl önceki müşahedesini teyide yaramaktadır. Birbirini takkip eden Gordion ve Akalan kazıları, esas itibarı ile, terra incognita'ya iki cihetten açılan birer pencere idi. İlk önce Alışar'da ışığa çıkarılan eserler, Kerkenezdağı'nda keşfedilmiş olan Rhodos-Miletos tarzındaki örneklerin yerli taklitlerini yalnızlıktan kurtardı³⁹. Alışar'ın bilhassa 4aM ve V. tabakalarında bulunmuş olan bazı kapların hem teknik, hem de motifleri bakımından daha eski örneklerden ayrıldığı ve yerli ustaların Doğu-Yunan sanatının bazı örneklerini taklit etmiş olduğu, hâfirlerinin de dikkat nazarlarını çekmişti⁴⁰. K. SCHEFOLD, Frig kaplarında Yunan motiflerinin zenginliğini ve bunların gayri kabili inkâr olduğunu açıkça belirtmişti⁴¹. Hakikaten Boğazköy'ün II. ve bilhassa I. yapı katında

³⁸ Karahöyük Hafriyatı, s. 26, Lev. 12.

³⁹ E. SCHMIDT, Test excavations in the city of Kerkenes Dagh (AJSL 45, 1929, s. 265, Res. 60, k 27'de); AA 1939, s. 571. Alışar'da "Post-Hitit—Frig" medeniyetinin eski safhasında, yani 4cM ve 4bM katlarında bulunmuş olan vazolar stündeki üslûba sokulmuş hayvan resimlerinin Yunan Jeometrik Devir örneklerine olan münasebetini açıklayan BITTEL'i (MDOG 74, s. 29 v.d.), aynı merkezin hem eski, hem geç örneklerini gözönünde tutan SCHEFOLD'un tesirin istikametini göstermeğe çalışan geniş etüdü takip etti (JDI 57, 1942, s. 138 v.d.).

⁴⁰ OIC 11, s. 132 ; OIP 30, s. 461. Gerçekten 4aM'de ve bir arada bulunmuş olan iki maşrapanın yerli olmayan hususiyeti, daha ilk bakışta göze çarpmaktadır (OIP 29, Res. 410, e 871, e870). Bunların tekniği dahi, meselâ, şekil bakımından hiçbir özellik arzetmeyen 4cM (OIP 29, Res. 410, e 1710) ve 4bM (OIP 29, Res. 410, e 1343)'e ait örneklerden ayrılmaktadır. Buna mukabil, vernikle tezyin edilmiş olan üçüncü maşrapa (OIP 29, Lev. VIII, 3239) daha geç olan örneklerle bağlanır. Hâfirleri tarafından zikredilen kaplardan başka (OIP 20'deki iç kapak resmi ve Res. 45, 46, a 824), Yunan ve Doğu-Yunan sanatının tesirini bir çok hayvan, kuş, çiçek (OIP 20, Lev. V-VI, VII, A; 30, s. 22, Res. 41-42; 74, 1, 4-5, 12, 15, 17; 80, 1 (d 1410), 4, 5 (d 438), 6 (d 1625) ve Lev. VI, 4) ve insan resimlerinde (OIP 29, Res. 463), tesbit etmek güç değildir.

⁴¹ JDI 57, 1942, s. 140.

keşfedilmiş olan Frig kapları arasında, ilk raporlarda da açıklandığı gibi, Doğu-Yunan sanatının tesirini gösteren ve bugüne kadar neşredilmiş olanları dahi mühimce bir yekûn tutan boyalı vazolardan başka, idhal edilmiş örnekler de mevcuttur ⁴². Burada, neşrine çalıştığımız malzemenin nev'ine uyulması gerektiğinden, Boğazköy'den daha kuzey-doğuda bulunan Pazarlı'nın kabartmalı levhalarını mevzuumuzun dışında bırakıyoruz ⁴³. Bununla beraber, bu çanak-çömlek nev'inin Yunan sanatı ile münasebeti konusunda diğer Frig şehirlerinde tesbit olunan hususâtı, Pazarlı'nın da teyit ettiği görülüyor ⁴⁴. Pazarlı'nın 29 kilometre güney-batısındaki Alacahöyük'te, Pazarlı'ya ve Boğazköy'ün I. katına tekabül eden boya ile nakışlı vazolar arasında aynı tesiri gösteren numunelerin varlığını, ileride, neşriyattan sonra daha iyi anlayacağız ⁴⁵. K. BITTEL, İç Anadolu şehirleri ile idame ettirilen bu münasebetlerin ve tesirlerin tarihi sebeplerini, kronoloji esaslarını izah etmiş bulunmaktadır ⁴⁶. Şimdi mimarlık eserleri bakımından da büyük bir ehemmiyet kazandığını gördüğümüz Gordion'daki PROF. R. S. YOUNG kazılarının çok verimli neticelerini, her zamankinden daha fazla bekleyorum. Yunan sanatının bu tesiri, İç Anadolu şehirlerine ne şekilde erişmişse, Kültepe'ye de o şekilde ulaşmıştır. İç ve Dış Karadeniz bölgesinde iskâna müsait her yerde görülen höyüklerde, boyalı Frig vazolarına bol miktarda tesadüf edilmektedir. Burada dikkata şayan olan en mühim nokta, bu vazo nevinin güneyden kuzeye doğru gidildikçe, meselâ Karahöyük-Kültepe; Fraktin-Göllüdağ'dan Alishar - Boğazköy - Pazarlı'ya doğru art-

⁴² MDOG 73 s. 26 v.d.; 74, s. 29; 75, s. 42; 78, s. 52 v.d. ve bilhassa APAW 1935, No. 1, s. 56, 59 v.d. I. Tabakada pergelle işlenmiş motiflerin Yunan örneklerine olan münasebeti için bk. E. AKURGAL, Belleten 25 s. 19.

⁴³ Bu tesir ve münasebetler için K. BITTEL, AA. 54, 1939, s. 134 v.d. da; K. Bittel, Ausgrabungen in Boghazköy-Yazılıkaya (Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie) de s. 222; E. AKURGAL, Belleten 25 s. 1 v.d.; K. SCHEFOLD, Die Tonfriese von Pazarlı s. 137 v.d. ve K. BITTEL, Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens 2. Aufl. s. 97 v. d.

⁴⁴ AA 54, 1939 s. 135 v.d.; Die Tonfriese von Pazarlı s. 140 ve bunlara ilâve olarak Belleten 9, Lev. XI, 14=HAMİT KOŞAY, Les Fouilles de Pazarlı, İstanbul 1938 s. 15'deki hayvan resimleri ve H. KOŞAY, Pazarlı Hafriyatı Raporu, Ankara 1941, Lev. 46, P.T. 328 ve P.T. 322'ye bk.

⁴⁵ Şimdilik ilk örnekler için: HAMİT KOŞAY, Alacahöyük Hafriyatı 1937-1939, Lev. 40, 1, 3-4; ve E. AKURGAL, Bayraklı Kazısı, s. 11.

⁴⁶ Grundzüge s. 81 v.d. ve 97 v. d.

masıdır ⁴⁷. Bu, doğudan batıya doğru gidildikçe tesbit olunan nisbete tam bir tezat teşkil etmektedir ⁴⁸.

* * *

Şimdi Kültepe'nin bu hususiyetini, kuş-uçuşu 160 kilometre güney-doğudaki Karahöyük kazılarının ışığında daha iyi anlamak mümkün olmaktadır ⁴⁹. Doğu-Yunan sanatının bahis konusu tesiri, tabii bir yolla Kayseri mintakasına bağlanan Doğu Toroslar'daki Elbistan ovası şehirlerine kadar nüfuz etmiş ve artık siyasi bir vahdet teşkil etmeyen hiyeroglif sahasında, yani Tabal ve Milid ülkelerinde yeni bir moda meydana getirmiştir. Kültepe menşeli asarda müşahede edilen bu tesirin beklenilmeyen bir tezahür olmadığını göstermek için, Karahöyük'ün birkaç tipik örneği üstünde durmağı faydalı buluyorum.

a- Bu medeniyetin geç safhasını temsil eden 2. yapı katına ait evin tabanı üstünde, in-situ durumda bulunmuş olan testi ⁵⁰, ev yıkılıp terk edilirken yerinde bırakılmıştır. Bu hal, onun bu katın son safhasında kullanılmış olduğunu gösterir ⁵¹. Ben ilk raporumda bu hayvanın bir griffon olduğunu yazmışım. 1952 yılı Temmuz'unda muhterem PROF. K. BITTEL ve Prof. G. GÜTERBOCK ile bu testi üstünde

⁴⁷ JDI 57, 1942, s. 130 v.d., AA 54 s. 135 v.d.; Belleten 25, s. 22; Die Tonfriesen von Pazarlı, s. 138; ve bilhassa Grundzüge s. 97 v.d.

⁴⁸ Bunu, Frig çanak-çömleğinin bütün safhaları ile temsil edildiği Maşat kazıları (Belleten 37, s. 221); Isıköy yanındaki Kilisetepe buluntuları (Ülkü, eski seri 15, s. 21 ve AA 1942 s. 98); Zile içindeki büyük Höyük'den derlenen tipik Frig vazoları (bunlar Mersin Lisesi Edebiyat öğretmeni bay CAHİR ÖZTELLİ'nin hususî koleksiyonunda idi; ayrıca bk. APAW 1935, Nr. 1, Lev. 4) ve Yeniköy kalesinde (asıl adı Demirciçesme = Belleten 41, s. 164) meydana çıkardığımız yapı ve çanak-çömleğe inhisar eden eserler, ve nihayet Tokat civarında (Kayapınar höyüğü) tahrip edilen bir höyükten çıkarılıp, Ankara Arkeoloji Müzesine getirilen boyalı ve boyasız kaplar, isbat edecek bir miktardadır. Bana Kayapınar eserlerini Sayın arkeolog R. Temizer lütfen gösterdi.

⁴⁹ Karahöyük Hafriyatı, s. 25.

⁵⁰ Karahöyük Hafriyatı, s. 27.

⁵¹ Testinin iriliği, ve göğsü üstündeki hayvan tasviri müstesna; tekniği, biçimi ve süsleniş tarzı bilhassa Geç Frig şehirlerinde bulunmuş olanların eşidir (Alişar'da V. katta veya birinci binin ikinci yarısında = OIP 30, Res. 41-43; 20, Res. 43; 19, Res. 315 = above the level 4 floor). Aynı tipin daha küçük boyluları için de, Pazarlı Hafriyatı Raporu, Lev. 18, 6645 ve APAW 1935 Nr. 1, Lev. 14, 1-2.

konuşurken, hocam GÜTERBOCK'un bir noktadaki haklı şüphesini hemen sezmiştim. Bunun üzerine hayvanın resmi dikkatle kopye edilince, kuşun alt ve üst gagası olduğunu zannettiğim kırmızı renkli kısımların, başın hareketine uydurulmuş malûm tipte, yani ay biçimindeki boynuzları tasvir ettiğini gördüm (Res. 65) ⁵². Bundan sonra, ancak bir tanesinin çok küçük bir kısmı görülebilen tek merkezli daireler halindeki gözlerini de teşhis etmek mümkün oldu. Baş en çok boğayı andıran bu hayvanın, bacak ve pençeleri, kuyruğunun yukarıya kaldırılarak kıvrılışı, arslaninkine benzemektedir. Ben şimdi daha ihtiyatlı hareket etmiş olmak için, buna dört ayaklı bir hayvan demekle iktifa edeceğim. Zaten burunu tam sırtına dayatılmış olan hayvanın kısa boyunu, onun arslan gibi bir varlığı temsil etmediğini gösteriyor ⁵³. Kendisine tahsis edilen boşluğu doldurmak üzere, tersim edilmiş olan hayvanın gövdesi her tarafta aynı kalınlıkta ve uzun bir nisbet dahilinde, yani itibarî bir şekilde işlenmiştir. Boyunun arkaya bükülüşünü temin etmek için, ön bacaklar arka bacaklardan daha hareketli olarak tasvir edilmiştir. Hayvanın gövdesini süsleyen ve içleri tek veya daha çok noktalı pul motifi; BITTEL'in Rhodos ve Miletos vazolarının tesiri ile meydana geldiğini yazdığı kuştakinin aynıdır ⁵⁴. Ayrıca hayvanın birisi karnı altında, diğeri sırtı üstündeki iki şeridi, kuyruğunu, arka bacaklarını ve sağrısını süsleyen noktaları Rhodos ⁵⁵ ve Sisam ⁵⁶ örneklerinde de görüyoruz. Eski Önasya medeniyetlerinde de bilinmiş olmasına rağmen, başın geriye döndürülüşü, bana aynı merkezlerin hayvan frizlerindeki diğer bir hususiyeti hatırlatmaktadır ⁵⁷. Yukarıda bahis konusu edilen İç Anadolu menşeli hayvan tasvirlerinin en mühimleri gene nokta-

⁵² OIP 29, Res. 80, 1, 5-6.

⁵³ Th. MACRIDY, Une citadelle archaïque du Pont (Mitt. d. Vor. Gesll. 1907, 4, Lev. XI-XII).

⁵⁴ APAW 1935 No. 1, s. 59-60, Res. 17, 10. Ayrıca değişik noktalı aynı motif için Gordion (s. 184, Lev. X, 38c) ve Boğazköy arslan kabartmasının noktasız pulları (MDOG 78, Res. 10, 5); ve bunlara ilâve olarak (E. AKURGAL, Bayraklı Kazısı, s. 26 v.d.).

⁵⁵ Clara Rhodos IV, Res. 14; 308 = ön bacakları ve göğüslerindeki için.

⁵⁶ AM 54, 1929, Res. 17, 1-2. Ben notlarımı elimdeki kaynakların imkânı nisbetinde kullanıyorum, yoksa, bunları arttırmak daima mümkündür.

⁵⁷ AM 54, 1929, Res. 15, 3; Larisa III, Lev. 21, 11. Yalnız buradaki hayvanların hiçbirisi boğa nevinden değildir.

larla bezelidir⁵⁸. Hayvanın kırmızıya boyalı yarım ay biçimindeki boynuzları, hem kabartmalı hem de boyalı Boğazköy⁵⁹ ve Alişar⁶⁰ boğalarının boynuzlarına müşabihtir. Boynunun yukarı kısmını kaplayan ve doldurucu bir motif olan tek merkezli daireler, Eski Frig motifinin bu çağdaki devamını gösterir⁶¹. Bizzat Karahöyük'de imal edilmiş olan bu koca testi, ikinci yapı katının M. ö. altıncı yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam ettiğini de belgelendirmektedir.

b- Ben II. Medeniyet katının birinci seviyesinde bulunmuş olan içleri noktalanmış, doldurulmuş rozet ve şualı yıldız motiflerinin muhtelif şekiller gösteren örneklerinin *hem Batıda, hem de Doğuda geniş bir sahaya yayıldığı* belirtmişim⁶². Hamurları daima iyi elenmiş kapların omuzları üzerine resmedilmiş olan bu motiflerin benzerlerini Alişar⁶³, ve Gordion üstünden Heraion'a⁶⁴, Rhodos'a⁶⁵ doğru takip edebiliyoruz. Yunan örneklerini tanıyan yerli sanatkar, uzak bölgelerde de aynı şekli gösteren şuaları kendi zevkine göre tertiplemekte ve çok müşabih şekilleri kolayca meydana getirebilmektedir.

c- Birinci (son) katın kısa kuyruklu keçisi, yonca ağzılı testinin omuzu üzerindeki kuşlar, kulpları arslan başı biçimli kabın gövdesini süsleyen diğer kuş resimleri ve çiçek motifi, bu tesir ve münasebetlerin kuvvetini arttıran, onları Doğu-Yunan sanatına bağlayan tipik misallerimizdendir⁶⁶. Bu tesir Karahöyük'e, en müsait bir yerde bulunan

⁵⁸ OIC 11 s. 132; OIP 30 s. 461, n. 7 ve Res. 42 ve Res. 76, 3. Bunlardan başka Pazarlı'daki bir boğa kabartmasının içi noktasız pullarını, bacaklarındaki kısa hatları, arslanın boyun ve kol kısmındaki noktali tezyinatını, keçinin noktali bacaklarını bizimkinden ayrı tutmamak lâzımdır (Pazarlı Hafriyatı Raporu, Lev. 27, üst sıra sağdaki ve 31, alt sıra soldaki). Pazarlı kabartmalarının Yunan örneklerine göre tezyin edildiği konusunda bk. AKURGAL, Belleten 25, s. 12 v.d.

⁵⁹ MDOG 78 s. 59, Res. 10, 4.

⁶⁰ OIP 30, Res. 80, 5 (d 438), 1 (d 1410), 6 (d 1625).

⁶¹ JDI 57, 1942, s. 139.

⁶² Karahöyük Hafriyatı, s. 30, 75. BITTEL, hâfire yazdığı bir mektupta aynı müşahede de bulundu. O, bunlar : Şarkkârî üslûba bağlılık gösteren örneklerdir: Assur rozetlerinin tesiri ancak çok ince bir mukayese neticesinde aydınlanabilir. diyordu.

⁶³ OIP 30, Res. 73.

⁶⁴ AM 54, 1929, Lev. 15, 2.

⁶⁵ Clara Rhodos VI-VII s. 490, Res. 17; III s. 57, Res. 48.

Karahöyük Hafriyatı, s. 26, 29-30. Kuş tasvirlerinin Doğu-Yunan örneklerine münasebeti hakkında E. AKURGAL, Bayraklı Kazısı, s. 11. Kültepe'den kuş-uçuşu 75 km. güneyde, Göllüdağ'dan 100 km. daha doğuda ve Toroslar mın-

Kültepe üzerinden geçerek ulaşmıştır. Şimdi bunu, yeni kazıların ışığında daha emin bir şekilde ifade edebiliyoruz.

* * *

Hocam LANDSBERGER ve DR. MUSTAFA KALAÇ, Kayseri ve civarının Tabal ülkesine ait olduğunu ve hattâ bu memleket hududunun zaman zaman Çalaperverdi'ye kadar uzadığını yazmışlardı⁶⁷. Gerçekten bizzat Kültepe'de bulunmuş olan kitablesiz kabartmalara dikkat edilirse, eski Kaniş'in bu çağda da mühimce bir mevki işgal etmiş olduğu görülür⁶⁸. Yalnız dikkate şayan olan cihet, eski ve yeni kazılarda bizzat Kültepe'de M.ö.8. ve 9. yüzyıllara, yani Tabal ülkesine bağlı bulunduğu çağa ait büyük binaların ve mamur bir belde de bulunması icap eden diğer eserlerin meydana çıkarılamamış olmasıdır. Kazıların inkişafı, bu konuda daha geniş bir bilgiye sahip olmamızı temin edecektir. Burada da, gene Tabal ülkesine dahil bulunan Göllüdağ'da⁶⁹, bu muntakanın sınır sahasına düşen Fraktin'de ve Milid ülkesine bağlı kalan Karahöyük'de de olduğu gibi, bu çağda tek renkli kapların yanında - az miktarda da olsa - Friglerin eski safhasına ait boyalı kaplardan da imal edilmiş olduğunu öğreniyoruz. Metinde de izah edildiği gibi, bu moda Kaniş'de bundan sonra da en az üç yüzyıl daha devam edebilmiştir.

takasında kâin Fraktin höyüğünde yapılan kazıda da az miktarda boyalı kap parçaları keşfedilmiştir (Belleten 45, s. 264). Asıl ehemmiyeti burada bulunmuş olmasından ileri gelen bu çanak-çömlek nevi arasından seçtiğimiz bir kavanoz parçası ile (Res. 72), Alishar'da 4cM katından itibaren görülmeğe başlayan kavanozun Fraktin'de Geç Frig katında bulunmuş olan diğer bir örneğini (Res. 73) tanıtmakla yetiniyoruz (OIP 29, Res. 425, e 2320). Bu örgü motifinin Doğu-Yunan sanatındaki güzel eşleri için, Larisa III, Lev. 31, 1.

⁶⁷ B. LANDSBERGER, Sam'al, Ankara 1948, s. 18; not: 39 ve M. KALAÇ, M. ö. 745—620 Yükseliş Çağında Büyük Assur İmparatorluğunun Anadolu'ya Yayılışı (Sumeroloji Araştırmaları 1940—1941, İstanbul s. 1006 ve 1020'deki harta) ve TAHSİN ÖZGÜÇ, Kültepe Kazısı 1948, s. VI.

⁶⁸ Kitabeler için: OIP 45, s. 36. Kayseri'nin içinde bulunmuş olan kitabenin (s. 34) Kültepe'den nakledilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Sultanhan yanındaki hüyük Kültepe'nin 28 km. doğusundadır (OIP 45 s. 37 ve TTAED V, s. 66 v.d. ve JKF, I s. 218 v.d.). Kabartmalar için: Altanatolien, 816 ve TTAED I, 85, Kt. 106. Hüyük üstünde durmakta olan kabartmasız ve kitablesiz ortostadların da bu devre ait binalardan sökülüp atıldığını tahmin ediyoruz.

⁶⁹ AA 1942, s. 571 v.d.

III. MEDENİYET KATI :

II. Medeniyet katının en eski binaları kaldırıldıktan sonra, yumuşak, kül gibi bir toprak ve yangın enkazı görülmeğe başladı. Ocağın kuzey-doğu kısmında çok şiddetli olan bu yangın tabakası içinde taş temeli 1 m. genişliğinde olan binanın ancak 9 m. uzunluğundaki bir duvarı korunmuştur (Res. 71). Ara duvarın kerpiç örgülü üst kısmı, temelden kaymış ve yana yatmıştır. Kerpiç duvar Karum'da Kolonistlr çağında hiç görmediğimiz bir şekilde, iki kerpiçin yan yana konulması sureti ile inşa edilmiştir (plân No. 1; 1-2). Ayrıca kerpiçlerin büyüklüğü (uzunluğu: 50, genişliği: 35, kalınlığı: 10 cm.) ve taş temellerin genişliği, Karum'dakilerden kolaylıkla ayrılmakta ve daha ziyade büyük Hitit Çağının kerpiçlerine uymaktadır⁷⁰. Evin toprak tabanında Boğazköy, Alacahöyük ve Düdartepe'de Büyük Hitit devleti çağına ait olan ve şimdilik bunlara nazaran bir hususiyet arzetmeyen çanak-çömlek ve madenî eşyaya raslanmıştır. Bunları binanın tamamı meydana çıkarıldıktan sonra neşredeceğiz. Buradaki yangın, İç Anadolu'daki bütün Hitit şehirlerini sona erdiren büyük felâketten başka bir şey değildir. Eski Frig katına ait binaların temellerini inşa edenler, yangın içindeki duvarın doğu kısmını görmüşler ve ayrı bir teknik ve istikametteki kendi duvarlarını onun bir köşesi üstüne kurmuşlardır.

⁷⁰ APAW 1938, Nr. 1, s. 49.